

СМРТНОСТ НА ПОДРУЧЈУ СИНГИДУНУМА У РИМСКОМ ПЕРИОДУ: ПОКУШАЈ АНАЛИЗЕ НА ОСНОВУ ЕПИГРАФСКОГ МАТЕРИЈАЛА

Радмила Зотовић

Археолошки институт, Београд

Апстракт: У покушају анализе смртности на подручју града Сингидунума током римске владавине, а на основу надгробних споменика, узети су у обзир следећи елементи: друштвене групе (цивилни и војни стаљаж), узрасти (деца, адолесценци, одрасле особе) и пол. Анализа показује да је највећа смртност била у оквиру породица војника нижих војних чинова, нарочито међу децом. Може се претпоставити да су разлози релативно веће смртности лоши услови живота, како појединачно и породично, складно нижем друштвеном положају, иако и генерално, везано за лоше градско-комуналне прилике. Анализом надгробних споменика обухваћено је 39 преминулих особа.

Кључне речи: Сингидунум, надгробни споменици, смртност, нижи војни чиновци, животињи век.

Смртност у периоду Римског царства представља посебну област културне антропологије римског периода, којој на нашим просторима тек треба да буде посвећена неопходна пажња (cf. Mihăilescu-Bîrliba 2001; Mócsy 1966; Hopkins 1966). Овој области се у анализи углавном приступа преко социјалних, тј. сталешких група (e.g. Mihăilescu-Bîrliba 2001, – робови, ослобођеници и њихови власници и патрони на подручју Илирика).

Животно раздобље може да нам пружи податке не само о просечном животном веку одређене друштвене групе, већ и о просеку година за формирање породице, ступање у службу и слично. За анализу је, из више разлога, узето подручје града Сингидунума без шире околине. Један од разлога је тај што бројност споменика није ни сувише мала (као на пример за подручје муниципијума *Mal* или муниципијума *S* у источној области римске провинције Далмације), нити тако велика као за подручје Виминацијума – што би у оба наведена примера изискивало специфичне приступе анализи, нпр. у смислу поређења са другим деловима урбаних центара римског периода за источну римску Далмацију, или у смислу детаљне анализе друштвених кретања (а не само друштвених група) у одређеним хронолошким периодима, за подручје Виминацијума.

Сингидунум у том смислу представља погодан просек обима материјала – 39 каталошких јединица са 30 надгробних споменика. Други разлог за избор Сингидунума јесте могућност поређења са материјалом из ближе околине градске територије, односно узимања у обзир разлика у природним околностима (клима, услови живота), за шта ово подручје са околином, верујемо, пружа добру основу.

Пре свега, приметна разлика у годинама живота на подручју града Сингидунума у односу на околину (регија Космаја) показује да је животно доба ван градске регије било знатно дуже (констатована на основу података из корпуса *IMS I*: 121–162), што се, са једне стране, може објаснити лошијим градским животним условима, укључујући лошу комуналну структуру, а са друге, здравијим животом ван града (укључујући нпр. заразе и мање загађен ваздух и воду). Нису без значаја били ни лоши услови живота припадника појединих друштвених група, нарочито војних.

Од 39 наведених особа (видети каталог), 16 припада војном сталежу, појединачно или у оквиру породичних веза, и то војном сталежу нижих војних чинова (*strator consularis*, *strator legati*, *beneficiarius consularis*, *beneficiarius tribuni*, *beneficiarius praefecti*, *aquilifer*, *imaginifer*, *signifer*, *miles*), а само 4 цивилном сталежу декуриона. Прво што у оквиру оба друштвена сталежа пада у очи, јесте велика смртност деце. Године живота деце, која су наведена на надгробним споменицима (укупно 11), јесу у распону 1–6 година живота. Од тога само двоје деце припада породицама декуриона (каталошки бр. 22 и 24), а у три случаја сталешка група је неутврђена (каталошки бр. 25, 29 и 30). Смртност у адолесцентном добу није од посебног значаја за анализу, с обзиром на то да је потврђена само у два случаја (каталошки бр. 21 и 33). Смртност одраслих жена такође није изражена у већем броју. Евидентирани надгробни споменици дају укупно седам смртних случајева жена у животном добу 16–50 година. Сличан распон година живота може се уочити и код мушкараца, с тим што за споменик на коме је наведено да је преминула особа живела 90 година (каталошки бр. 17), није искључена ни евентуална грешка клесара приликом израде споменика.

Укупно узевши, анализа смртности на подручју града Сингидунума у римском периоду показује да је број евидентираних преминулих особа највећи међу припадницима војног сталежа (нижих војних чинова) и њиховим породицама. Смртност деце је нарочито изражена, док смртност особа у адолесцентном добу и одраслих особа женског пола, према до сада откривеним надгробним споменицима, није нарочито изражена. Анализа смртности на основу епиграфског материјала, посебно уз пораст броја обрађених споменика, евентуално и у комбинацији са упоредним физичко-антрополошким анализама остеолошког материјала са некропола дате области, у себи садржи значајне потенцијале, које би убудуће свакако требало искористити у много већој мери.

КАТАЛОГ

Кључ: редом су наведени – име; године живота (назначено је ако су у питању године службе); друштвена функција; сродство; и литература. Уколико неки од података није познат, на његовом месту стоји знак /. Уколико је, после литературе, наведен и неки додатни податак (нпр. место налаза или датовање), то је посебно назначено.

1. *Aur(eliae) Diogeniae; vix(it) ann(is) IIII; /; отац Aur(elius) Demetrius str(ator) co(n)s(ularis) legi(ionis) IIII F(laviae), мајка Val(eria) Marcella; (Mirković and Dušanić 1976: 60, n. 28; Кондић 1968: 270).*

2. *Aurelio Diogeniano; vix(it) [an]n(orum) I; /; сестра, родитељи видети бр. 1; (Mirković and Dušanić 1976: 60, n. 28; Кондић 1968: 270).*

3. *Aur(elio) Eumeneti; v(ixit) a(nnis) XL (?); str(atori) leg(ati) leg(ionis); брат, нећаци видети бр. 1 и 2; (Mirković and Dušanić 1976: 60, n. 28; Кондић 1968: 270).*

4. *M. Aurel(io) Papiae; v(ixit) a(nnis) LXX; vet(erano) leg(ionis) IIII Fl(aviae) ex b(ene)f(iciario) leg(ati); супруга Ael(ia) Iusta con[iux], ћерка Aur(elia) Iustina; (Mirković and Dušanić 1976: 60–61, n. 29; Поповић 1971: 73, Т. LVIII/1; Ферјанчић 2002: 286, бр. 349).*

5. *M. Ulp(io) Manliano; vix(it) ann(is) XLIII; vet(erano) leg(ionis) IIII Fl(aviae) ex b(ene)f(iciario) trib(uni); супруга [A]el(ia) (?) Flora co[n]iugi; (Mirković and Dušanić 1976: 61–62, n. 30; Ферјанчић 2002: 287, бр. 350).*

6. *Ulp(i)o Valentin[o]; vix(it) an(nis) III; /; отац P. Ael(ius) Valens b(ene)f(iciarius) pr(aefecti); (Mirković and Dušanić 1976: 61–62, n. 31; Вулић 1931: 7, бр. 6; Гарашанин 1954: 61).*

7. */; vix(it) ann(is) VI; /; отац P. A[el(ius)] Valens b(ene)f(iciarius) prae[f(ecti)] EVIA Singiduni; (Mirković and Dušanić 1976: 62–63, n. 32).*

8. *L. Calpur(nio) Terti(o); vix(it) ann(is) XXX; vet(erano) ex aquil(ifero) leg(ionis) IIII Fl(aviae) f(elicis); /; (CIL III: 1663; Mirković and Dušanić 1976: 63, n. 33; Ферјанчић 2002: 286, бр. 343).*

9. *L. Albanius L. fil(ius) Fl(avia) Septiminus Sirmi; године службе stip(endiorum) XXIII; imag(inifer) leg(ionis) IIII Fl(aviae); /; (Петровић 1933-1934: 317; Вулић 1933: 3, бр. 1; Гарашанин 1954: 84; Mirković and Dušanić 1976: 63–64, n. 34; Ферјанчић 2002: 286, бр. 344).*

10. *Larsinia Ingenua*; *vixit annis XXXX*; /; супруг *P. Ae(lius) Dionysius veteranus* *le(gionis) III Fl(aviae) f(elicis) ex si(gnifero)*; (Валтровић 1890: 115; Вулић и Премерштајн 1900: 24; Гарашанин 1954: 73; Mirković and Dušanić 1976: 64–65, n. 35; Ферјанчић 2002: 287, бр. 352).

11. *Aur(elius) Faustinianus*; године живота и службе *vix(it) ann(is) XXXII mil(itavit) ann(is) XII*; *sig(ni)f(er) leg(ionis) III Fl(aviae)*; супруга *Ael(ia) Maxim[a]*, ћерка видети бр. 12; (Вулић 1931: 234, бр. 624; Гарашанин 1954: 66; Mirković and Dušanić 1976: 65–66, n. 36).

12. *Faustina fil(ia)*; *vix(it) ann(um) I m(ensem) I*; /; родитељи видети бр. 11; (Вулић 1931: 234, бр. 624; Гарашанин 1954: 66; Mirković and Dušanić 1976: 65–66, n. 36).

13. *Cres[cens]Scup(is)*; *[milit]av(it) an[nis]XXVI vix(it) [a]nn(is) XLV*; *[veteranus ?] leg(ionis) [III Fl(aviae) f(elicis) ex eq(uite)]*; супруга *Petronia Secun(da) her(es) coniug(i)*; (Вулић 1931: 234, бр. 624; Гарашанин 1954: 66; Mirković and Dušanić 1976: 65–66, n. 37; Ферјанчић 2002: 286, бр. 345).

14. *Cassio Ingenuo*; *vix(it) ann(is) XL*; *mil(iti) leg(ionis) III Fl(aviae)*; сестра *Cass(ia) Atta*; (Кондић 1960: 23, сл. 1; Mirković and Dušanić 1976: 67, n. 38).

15. *Ulp(iae) Pi[a]e*; *vixit an(nis) XXI...*; /; супруг *Aur(elius) Maxi[mus] veteranus* *leg(ionis) III Fl(aviae) [co]niugi*, ћерка *Ulp(iae) Caiae*; (*CIL* III: 1665; Mirković and Dušanić 1976: 68, n. 39; Ферјанчић 2002: 287, бр. 351).

16. *Valeria Victoria*; *vixit ann(is) L*; /; супруг *Aure(lius) Mercator veteranus* *leg(ionis) III Fl(aviae) Ant(oniae) coni(ugi)*; (Кондић 1968: 269, бр. 1; Mirković and Dušanić 1976: 68–69, n. 40; Ферјанчић 2002: 286, бр. 346).

17. *Aure[lio] Alpino (?)*; *vixit ann(is) XC*; /; син *Aur(elius) Victor veteranus*, снаја *Aur(elia) Victoria*; (Вулић 1934: 62, бр. 74; Mirković and Dušanić 1976: 69, n. 41; Ферјанчић 2002: 287, бр. 354).

18. *Valeria Apphion*; *vixit ann(is) II mensibus VIII*; /; родитељи *C. Val(erius) Valens veteranus* *leg(ionis) III Fl(aviae) et Vale(ria) Elpis*; (Кондић 1968: 272; Mirković and Dušanić 1976: 69–70, n. 42; Ферјанчић 2002: 286, бр. 347).

19. *Cor[n(elius) Victor*; *vixit] an(nos) L[...mil(itavit)] ann(os)...*; /; /; (Вулић 1941–1948: 7, бр. 13; Mirković and Dušanić 1976: 70, n. 43).

20. /; *vix(it) ann(is) XXV; dec(urio) mun(icipii) Sin(giduni)*; ћерка *Cassia Firma*, син видети бр. 22; (*CIL* III:6307; *CIL* III:8159; Вулић 1909: 142, бр. 63; Mirković and Dušanić 1976: 70–71, n. 44).
21. *C(ais) Ca[s]siis Verae; vixit annis XIII; /;* супруг, деца видети бр. 20 и 22; (*CIL* III:6307; *CIL* III:8159; Вулић 1909: 142, бр. 63; Mirković and Dušanić 1976: 70–71, n. 44).
22. *Firmo; vixit annis III; /;* родитељи, сестра видети бр. 20 и 21; (*CIL* III:6307; *CIL* III:8159; Вулић 1909: 142, бр. 63; Mirković and Dušanić 1976: 70–71, n. 44).
23. *Infernus Nunio Prisciano; vixit ann(is) XXXVI; dec(urioni) col(oniae) Sing(iduni); /;* (Вулић 1934: 61–62, бр. 73; Mirković and Dušanić 1976: 71, n. 45).
24. *M. Ulp(io) Ploto; [vix(it) a]nn(os) V dies LVII; /;* родитељи *M.Ulp(ius) Trophim[us] aug(ustalis) et o(rnatus) o(rnamentis) dec(urionalibus) m(unicipii) Sing(iduni) [et] Claudia Valentina*; (Гарашанин 1954: 80; Mirković and Dušanić 1976: 72–73, n. 47).
25. *Attia Soteris; vixit an(nis) V; /; /;* (Гарашанин 1954: 67; Mirković and Dušanić 1976: 50–51, n. 50).
26. *Corneliae C. f(iliae) Priscae; vix(it) ann(is) XVI m(ensibus) VI dieb(us) XVIII; /; /;* (*CIL* III:6310; Mirković and Dušanić 1976: 77, n. 51).
27. *Domitia Ursa; vixit ann(is) XXV; /; /;* (Петровић 1933-1934: 319; Вулић 1933: 4, бр. 2; Гарашанин 1954: 85; Mirković and Dušanić 1976: 77–78, n. 52).
28. *Sereniae Quartae; vixit ann(is) L; /; /;* (Петровић 1933-1934: 319; Вулић 1933: 4, бр. 2; Гарашанин 1954: 85; Mirković and Dušanić 1976: 77–78, n. 52).
29. *[I]ul(ius) Viator 8–10 rus; vix(it) an(nis) V; /; /;* (*CIL* III:8158; Mirković and Dušanić 1976: 78, n. 54).
30. *Iulia Roma[n]a; vix(it) an(nis) III; /; /;* (*CIL* III:8158; Mirković and Dušanić 1976: 78, n. 54).
31. *Ulp(i) Adiutoris; vixit ann(is) LXXXX; /;* супруга *Ulpia Licinia con(iux)*, деца *Ulp(i) Equester et Decimus*; (*CIL* III:8157; Mirković and Dušanić 1976: 79–80, n. 56).

32. /; *vix(it) ann(is) LXXXX*; /; ћерка *Ulpia Primitiva*; (*CIL* III:14535; Vulić and Premerstein 1900: *Beibl.* 126, n. 23; Вулић и Премерштајн 1900: 24, бр. 23; Валтровић 1888: 137; Mirković and Dušanić 1976: 80, n. 57).

33. *G. Val(erius) Maximianus*; *vix(it) an(nis) XIII*; /; отац *Val(erius) Longinus*; (Вулић 1931: 234, бр. 623; Гарашанин 1954: 66; Mirković and Dušanić 1976: 80–81, n. 58).

34. *Aur(eliae) Probile (!)*; *vixit annos XVIII*; /; супруг *Cl(audius) Valentinianus eq(ues) Romanus d(ecurio) III MAP*; (Гарашанин 1950: 110; *idem* 1954: 94; Dušanić 1965: 99; Mirković and Dušanić 1976: 87–88, n. 76). Место налаза: Железник.

35. *Aurel(ius) Valent*; 4 *[v]ixi[t] ann(is) L*; /; /; (Вулић 1931: 9, бр. 10; Mirković and Dušanić 1976: 88, n. 77). Место налаза: Кумодраж.

36. /; *vixit ann(is) LX*; /; /; (Вулић 1931: 9, бр. 10; Mirković and Dušanić 1976: 88, n. 77).

37. *Aureli [...]*; *vixit annis XXX*; /; /; (Вулић 1931: 9, бр. 10; Mirković and Dušanić 1976: 88, n. 77).

38. *M. Aur(elio) Bito*; *godine službe i života sip(endiorum) XV(?)III*, *vixit anos (!) XXXVIII*; *mil(iti) leg(ionis) III*; /; (Mirković 1997: 59–60, br. 2). Датовање: друга половина II–III в.

39. *M. Aur(elio) Glyconiano*; године службе и живота *stip(endiorum) LII*, *vix(it) ann(is) LXX*; (*centurioni) leg(ionis) Claud(iae) ex decimipilo leg(ionis) III F(laviae)*; супруга *Ael(ia) Severina coniux*; (Mirković 1997: 60–61, br. 3). Датовање: *terminus post quem* време после Марка Аурелија.

БИБЛИОГРАФИЈА

CIL = Corpus Inscriptionum Latinarum

Dušanić, S.

1965 Tri epigrafska priloga. *Živa antika* 15/1: 85–108.

Ферјанчић, С.

2002 *Насељаванье легијских ветерана*. Београд: Српска академија наука и уметности и Балканоолошки институт.

Гарашанин, Д.

1950 Нова археолошка налазишта околине Београда у долини Саве. *Старинар* (н.с.) 1: 109–112.

- 1954 Археолошки споменици у Београду и околини. *Годишњак Музеја града Београда* 1: 45–99.
- Норкинс, К.
1966 On the Probable Age Structure of the Roman Population. *Population Studies* 20: 245–264.
- IMS I = (Mirković and Dušanić 1976)
- Кондић, В.
1960 Римски натписи из Вишњићеве улице. *Годишњак Музеја града Београда* 7: 29–36.
1968 Нови подаци о оријенталном елементу у Сингидунуму. *Živa antika* 18/2: 267–277.
- Мирковић, М.
1997 Tri nova natpisa iz Singidunuma. *Singidvnm* 1: 57–63.
- Мирковић, М., and Душанић, С.
1976 *Singidunum et le Nord-Ouest de la Province*. Inscriptions de la Mésie Supérieure I. Beograd: Centre d'Études Épigraphiques et Numismatiques de la Faculté de Philosophie de l'Université de Beograd.
- Михăилеску-Бѝрлиба, Л.
2001 Altersangaben der Sklaven, Freigelassenen, Ihrer Herren und patronen in Illyricum. *Acta Musei Napocensi* 38/1: 87–103.
- Мócsy, А.
1966 Die Unkenntnis des Lebensalters im römischen Reich. *Acta Archaeologica Hungarica* 14: 387–421.
- Петровић, Ј.
1933- Прилог римској топографији града Београда. *Сѝаринар* (н.с.) 8-9:
1934 313–321.
- Роровић, М.
1971 Singidunum, Beograd, lokalitet ulica Majke Jevrosime – nekropole. *Arheološki pregled* 13: 73–74.
- Валтровић, М.
1888 Римски налази из Београда. *Сѝаринар Срѝскоѝ археолошкоѝ друшѝтва* 5/4: 137–138.
1890 Римски налази. *Сѝаринар Срѝскоѝ археолошкоѝ друшѝтва* 7/2: 52–56.
- Вулић, Н.
1909 Антички споменици у Србији. *Сѝоменик* 47/39: 109–191.
1931 Антички споменици наше земље. *Сѝоменик* 71/55: 1–259.
1933 Антички споменици наше земље. *Сѝоменик* 75/58: 3–89.
1934 Антички споменици наше земље. *Сѝоменик* 77/60: 29–85.
1941- Антички споменици наше земље. *Сѝоменик* 98/77: 1–280.
1948
- Вулић, Н., и Премерштајн, А. фон.
1900 Антички споменици у Србији (I). *Сѝоменик* 38/34: 15–59.
- Vulić, N., and Premerstein, A. v.
1900 Antike Denkmälern aus Serbien. *Jahreshefte des österreichischen archäologischen Institutes in Wien* 3: 105–178.

RADMILA ZOTOVIĆ

THE MORTALITY RATE IN THE SINGIDUNUM AREA
IN THE ROMAN PERIOD: AN ATTEMPT OF ANALYSIS
BASED ON EPIGRAPHIC MATERIAL

Summary

The funeral monuments found so far on the territory of Roman Singidunum mention 39 deceased persons. Most came from the families of low-ranking military personnel (*strator consularis*, *strator legati*, *beneficiarius consularis*, *beneficiarius tribuni*, *beneficiarius praefecti*, *aquilifer*, *imaginifer*, *signifer*, *miles*), while those in civilian service are mostly identified as *decurio*. The men and the women mostly died between the ages of 16 to 50. Child mortality seems to have been high (11 children aged from 1 to 6). The situation was probably due to the poor living conditions of the individuals and their families who mostly belonged, as the monuments show, to the lower strata of society, as well as to the generally poor living conditions in Roman Singidunum.

Примљено: 11. априла 2007.

UDC 314.4(37 Singidunum):726.825.032